

Straipsniai ir pranešimai

MAGDEBURGO ARKIVYSKUPŲ DARBAI: ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO DARBŲ KNYGOS (LIBER GESTORUM) KLAUSIMAS

Inga Leonavičiūtė

Jaun. m. darbuotoja, daktarė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
El. paštas: inga.leonavičiute@if.vu.lt

Santrauka. Straipsnis skirtas vienam šv. Brunono hagiografijos aspektų – Magdeburgo arkivyskupų darbų su Brunonu susijusiems siužetams ir jų santykiui su juose minima neišlikusia šv. Brunono Darbų knyga (Liber gestorum). Atskiras dėmesys sutelkiamas į XV a. šešto–septinto dešimtmečio Magdeburgo arkivyskupų darbų rankraščių intarpus, nusakant jų santykį su vėlyva Vita et Passio.

Reikšminiai žodžiai: Šv. Brunonas Kverfurtietis, 1009 m., hagiografija, Magdeburgo arkivyskupų darbai, šv. Brunono Darbų knyga, Šv. Brunono Gyvenimas ir kankinystė.

Keywords: Saint Bruno of Querfurt, 1009, Hagiography, Deeds of Archbishops of Magdeburg, Book of the Deeds of St Bruno, The Life and Martyrdom of St. Bruno.

Įvadas

Šiandien 1009 m. „Rusios ir Lietuvos pasienyje“¹ žuvusio misionieriaus šv. Brunono (Bonifaco) Kverfurtiečio hagiografiją sudaro trys pasakojimai. Tai – XI a. Viperto Istorija apie vyskupo Brunono ir

jo kapelionų pamokslavimą Prūsuoje ir jų kankinystę², Petro Damiano Šv. Romualdo gyvenime esanti naracija apie šv. Bonifaco kankinišką žūtį³ ir vėlai susiformavusi šv. Brunono Gyvenimo ir kankinystės istorija. Pastarąją perteikia lotyniškasis Vyskupo ir kankinio šv. Brunono Kverfurtiečio gyvenimas ir kankinystė, kurio išlikęs XVI a. rankraštis saugomas Kverfurto miesto archyve⁴. Šio pasakojimo Kankinystė (Passio) buvo publikuota 1515 m. Niurnberge išleistame Halberštato bre-

¹ Tokią misionieriaus kankiniškos mirties lokalizaciją pateikia Kvedlinburgo analai, kurie kartu su Magdeburgo nekrologijumi yra seniausi arba vienalaikiškiausi brunoniano šaltiniai. Taip pat žr.: M. Giese, 2004, p. 47–51, 362–366; E. Gudavičius, 2011, p. 9–22; I. Leonavičiūtė, 2014, p. 229–232. Kvedlinburgo analų žinutės publikacija: 1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija, sudarė, šaltiniotyrimus paaiškinimus ir bibliografiją parengė Inga Leonavičiūtė (Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae, 5), Vilnius, 2006 (toliau – 1009 metai, 2006), p. 72.

² 1009 metai, 2006, p. 185–189.

³ 1009 metai, 2006, p. 191–201.

⁴ 1009 metai, 2006, p. 161–179. Taip pat žr. išn. 8.

vijoriuje⁵. Taip pat išlikęs pasakojimas, kurio du XV a. rankraščiai, perteikiantys šv. Brunono gyvenimo ir kankinystės istoriją vokiečių kalba, šiandien saugomi Desau miesto bibliotekoje⁶. Be minėtų mus pasiekusių hagiografinių šaltinių, žinoma buvus ir dar vieną pasakojimą apie šį šventąjį. Tai – šv. Brunono *Darbų knyga* (*Liber gestorum*), apie kurią užsimena *Magdeburgo arkivyskupų darbai*⁷.

Istoriografijoje *Liber gestorum* santykio klausimas su *Magdeburgo arkivyskupų* ir kitais brunonianos šaltiniais ypač iškilo XX a. pirmoje pusėje, kai buvo atrasta ir publikuota minėta lotyniška *Gyvenimo ir kankinystės* (*Vita et passio*) istorija⁸. Tuomet jau vokiečių istorikai Heinrichas Gisbertas Voigtas⁹, Heinrichas Kauffmannas¹⁰, Bernhardas Schmeidleris¹¹ kompleksiskai pradėjo aiškintis *Liber gestorum*

santykį ne tik su Magdeburgo šaltiniais, bet ir su *Gyvenimo ir kankinystės* pasakojimu, taip pateikdami šv. Brunono hagiografinio pasakojimo (nuo *Liber gestorum* iki *Vita et Passio*) genezės svarstymus. Pas mus jau šiais laikais išskirtini yra Edvardo Gudavičiaus brunonianos tyrimai, kuriuose kompleksiskai ir detalai analizuojami šv. Brunono hagiografinės legendos šaltiniai¹².

Šis straipsnis skirtas *Magdeburgo arkivyskupų darbų* su Šv. Brunonu Kverturtečiu susijusiems siužetams ir jų santykiui su juose minima neišlikusia šv. Brunono *Darbų knyga*. Šaltiniotyrinio tyrimo problematiką išryškina keli mūsų įžvelgiami akcentai. Pirma, į pačią XIX a. kritinę šaltinių publikaciją reikia žiūrėti „šaltiniotyriškai“. Joje vokiečių šaltiniotyrininko Wilhelmo Schumo (1846–1892) panaudoti 15 tuo metu žinomų rankraščių, kurie suskirstyti į dvi – A ir B – redakcijas, nesuteikia aiškaus vaizdo, kur kokiame rankraštyje (ar redakcijoje) daryti tam tikri intarpai, papildymai, praleidimai. Antra (remiantis pirmu), istoriografijoje analizuojant *Magdeburgo arkivyskupų darbų* pasakojimus apie šv. Brunoną ir jo misiją, neatkreipiamas dėmesys į struktūrinę A ir B redakcijų kaitą, nepastebimi vėlesni intarpai, kurie būdingi tik kai kuriems rankraščiams. Ir trečia (remiantis antru), *Magdeburgo arkivyskupų darbuose* minima šv. Brunono *Darbų knyga* atrandama visuose su Brunonu susijusiuose šaltinio siužetuose. O jos surašymas netgi nukeliamas į XI a. pra-

⁵ *Canonicarum horarum liber sm. ordinem Rubrice Ecclesie Halberstaden. ordinatus, studiosissime reuisus, correctus et emendatus, et ad instar correctissimorum exemplarium collatus <...>*, Nürnberg, 1515, p. CXCIIV–CXCIIV.

⁶ Des Edeln Sente Bruns von Querfurte lebin, XV a. pirma pusė, in: Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 43.4° (olim 13.2°), fol. 134vb–139^{vbr}; Ist daz lebin des edeln herren sente Bruns von Querforte, XV a. vidury, in: Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 3.4° (olim 17.2°), fol. 213va–224va. Rankraščių aprašas pateikiamas kataloge: F. Pensel, 1977, p. 8–12, 37–38.

⁷ *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, in: *Monumenta Germanicae Historica. Scriptores*, 1883, t. 14 (toliau – *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, 1883), p. 383. Taip pat žr.: *1009 metai*, 2006, p. 108–110.

⁸ Šį rankraštį XX a. trečiame dešimtmetyje atrado ir publikavo H. G. Voigtas: H. G. Voigt, 1927, p. 126–134. Pakartotinė *Vita et passio* publikacija parengta H. Kauffmanno: *Vita et passio s. Brunonis*, in: *Monumenta Germanicae Historica, Scriptores*, 1934, t. 30/2, p. 1360–1367.

⁹ H. G. Voigt, 1927, p. 87–124.

¹⁰ H. Kauffmann, 1934, p. 1350–1359.

¹¹ B. Schmeidler, 1938, p. 40–81; B. Schmeidler, 1939, p. 88–167.

¹² E. Gudavičius, 2009 [2], p. 19–34. Ypač išskirtina E. Gudavičiaus šaltiniotyrinė studija „Šventojo Brunono sugrįžimas“ (E. Gudavičius, 2009 [1]), kuri 2009 m. buvo atiduota spaudai, tačiau dėl leidyklos kaltės taip ir nepublikuota. Šiame straipsnyje naudosis kompiuteriniu tekstu, todėl remdamiesi nurodysime knygos skyrius / poskyrius.

džią, padarant ją pirminiu šaltiniu, iš kurio žinių neva sėmėsi Titmaras Merseburgietis ir net Kvedlinburgo analai.

Taigi šiame straipsnyje bus pamėginta atlikti *Magdeburgo arkivyskupu darbų* A ir B redakcijų su *Brunonu susijusių* tekstų struktūrinę analizę, išskiriant juose galimus *Liber gestorum* informacijos klodus. Atskiras dėmesys bus teikiamas vėlyvesniems tam tikrų rankraščių intarpams, nusakant jų santykį su *Liber gestorum* ir *Vita et passio*.

1. Rankraščių charakteristika, arba kokių problemų kyla istorikui dirbant su *Magdeburgo arkivyskupu darbais*

Magdeburgo arkivyskupu darbai buvo sudaryti iš šv. Brunono giminės kilusio Magdeburgo arkivyskupo Konrado valdymo metais (1134–1142) ar tuoj po jo mirties (1143/1144)¹³. Dar XX a. pirmoje pusėje B. Schmeidleris jų autorystę priskyre iš Halberštato vyskupijos kilusiam, nuo 1119 m. Bergės (prie Magdeburgo) šv. Jono, o nuo 1134 m. ir Ninburgo prie Zalės benediktinų vienuolynų abatui Arnoldui (mirė 1166)¹⁴, kuris laikomas ir pastarojo vienuolyno analų (neišlikusių), Analisto Sakso kronikos bei Magdeburgo analų tęsinio autoriumi¹⁵. Taip pat XIX a. pabaigoje buvo išskirti du *Magdeburgo arkivyskupu darbų* tęsiniai: 1142–1371 m. ir 1371–1513 m.¹⁶

¹³ B. Schmeidler, 1938, p. 40–81.

¹⁴ Apie Arnoldą iš Bergės žr.: J. Leuschner, 1953, p. 379–380; F. W. Bautz, 1990, p. 231–232.

¹⁵ B. Schmeidler, 1938, p. 71–73; B. Schmeidler, 1939, p. 106–116. Taip pat žr. D. Schlochtermeyer, 1998, p. 103–104. Šiais laikais Arnoldo sąsajomis su Analistu Saksu suabejojo Klausas Nassas: K. Nass, 1996, p. 14–21.

¹⁶ C. Günther, 1871; C. Günther, 1877; G. Schum, 1883, p. 361.

Pirmą kartą *Magdeburgo arkivyskupu darbai* buvo publikuoti Heinricho Meibomijaus Jaunesniojo 1688 m. ir pavadinti *Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis*¹⁷, kaip jie buvo įvardijami ir pačiuose rankraščiuose¹⁸. Publikaciją jis parengė iš XVI a. rankraščio (nušviečiančio įvykius iki 1513 m.), kurį savo bibliotekoje Heidelberge turėjo istorikas bei diplomatas Marquardas Freheris (1565–1614) ir perdavė jį minėto leidėjo seneliui H. Meibomijui Vyresniajam¹⁹. Šis rankraštis mūsų dienų nepasiekė, o XIX a. jis buvo saugomas Hanoverijoje, Karališkojoje bibliotekoje²⁰. Ruošiant šį šaltinį kritiniam *Monumenta Germaniae Historica* (toliau – MGH) leidimui, buvo fiksuota ir panaudota 15 rankraščių, kuriuos Wilhelmas Schumas suskirstė į dvi – A ir B – redakcijas, o ligtolinė *Kronika* pavadinta *Darbais*²¹. Seniausias iš XIX a. pabaigoje MGH leidime naudotų rankraščių buvo XIV a. pabaigos, tuo metu saugotas Šarlotenburgo rūmų archyve Berlyne (*Berlin-Charlottenburg Brandenburg-Preußisches Hausarchiv*, Nr. 488) (B1). Jis laikytas I tęsinio (1142–1371) autografu. Tačiau 1943 m., bombarduojant archyvą, rankraštis buvo sunaikintas²². Kiti keturi rankraščiai – XV a.,

¹⁷ *Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis*, in: *Rerum Germanicarum Scriptores* ab Henrico Meibomio Juniore <...>, tom. II, Helmstadii, [1688], (toliau – *Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis*, [1688]), p. 267–371.

¹⁸ *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, 1883, p. 379, išn. a. Taip pat žr. išn. 25–29.

¹⁹ Žr. M. Frehero 1600 m. sausio 14 d. laišką H. Meibomijui Vyresniajam: *Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis*, [1688], p. 371–372.

²⁰ J. C. Gatterer, 1820, p. 226; F. Hout van, [1867], p. 1, 7; G. Schum, 1883, p. 370 (= A2; Ms XIX 1106); G. W. Leibniz, 2005, p. 746, išn. 1.

²¹ G. Schum, 1883, p. 361.

²² K. von Sinclair, H. Grundmann, 1962, p. 246–248. XX a. septinto dešimtmečio pradžioje Australijoje,

o likę dešimt – dar vėlesni²³. Šiandien iš šių 15 rankraščių tikrai žinomi išlikę penki: XV a. antros pusės Hanoverio (B3)²⁴ ir Berlyno (B4a)²⁵, XVI a. pirmos pusės Dresdeno (B1a)²⁶ ir Kynžvarto (A1)²⁷ bei XVII a. pabaigos–XVIII a. pradžios Vroclavo (A1c)²⁸. Kynžvarto pilies bibliotekos rankraštis (XVII a. pradžioje dar priklausė Magdeburgo katedros dekanui Ludwigui von Lochowui, o jau XVII a. antrajame trečdalyje pateko į Austrijos kilmingųjų

Kensingtone (New South Wales), privačiuose rinkiniuose atrastas iki tol nežinotas *Magdeburgo arkivyskupų darbų* XV/XVI a. rankraštinis fragmentas, priskiriamas I tęsiniai ir siejamas su šiuo Šarlotenburgo rankraščiu, žr. ten pat, p. 245.

²³ G. Schum, 1883, p. 369–374; *1009 metai*, 2006, p. 107, 238–239.

²⁴ *Cronica pontificum ac archiepiscoporum Magdeburgensis*, in: Hannover, Niedersächsische Landesbibliothek, Ms. XIII 753, fol. 296^v–431^v. Rankraščio aprašas: *Die Handschriften*, 1867, p. 138; H. Härtel, F. Ekowski, 1982, p. 184–186; taip pat žr. G. Waitz, 1858, p. 381–386.

²⁵ *Cronica archiepiscoporum Magdeburgensium* (iki 1447), in: Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Ms. Magdeb. 26, fol. 424^v–459^f. Rankraščio aprašas: U. Winter, 2001, p. 86–100; taip pat žr. *Handschriften*, 1858, p. 721.

²⁶ *Chronicon Magdeburgense* (iki 1372), in: Dresden, Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek, Mscr. Dresd. J. 49, fol. 1^r–82^v. Rankraščio aprašas: *Katalog der Handschriften*, 1981, p. 29; taip pat žr. *Handschriften*, 1838, p. 223–224. Skirtumai nuo Hanoverio rankraščio (XIX 1106), iš kurio darytas pirmas leidimas, pateikiami: *Collationes Chronici Magdeburgensis*, 1730, coll. 359–374.

²⁷ *Cronica archiepiscoporum Magdeburgensium 1525 (iki 1513)*, in: Zámek Kynžvart, 25-C-4 (16764) Hs. Kynžvart 91, III + 114 ff. Rankraštis suskaitmenintas, in: http://www.manuscriptorium.com/apps/main/en/index.php?request=request_document&docId=set031101set173; W. Schum, 1880, p. 459–465.

²⁸ *Cronica Archiepiscoporum Magdeburgensium* (iki 1513; iš Thomo Rhedingerio bibliotekos, vėliau saugomas Vroclavo miesto bibliotekoje), fol. 2^r–95^v in: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, R 387. Rankraščio aprašas: *Katalog der Handschriften*, ca. 1840–1900, p. 85; *Katalog rękopisów*, ca. 1900–1940, p. 291, 292. Rankraščio išlikimą po karo fiksuoja kataloguose pridėta „Z“ raidė.

Metternichų rankas²⁹) tapo XIX a. pabaigoje MGH parengtos šaltinio publikacijos pagrindu³⁰.

Iki pat XVI a. pradžios *Magdeburgo arkivyskupų darbai* ne tik buvo pratęsimi, bet ir, perrašant rankraščius, atskiros vietos taisomos bei pildomos, atradus katedrų ar vienuolynų bibliotekose ir kitų šaltinių. Ryškus pavyzdys yra Berlyno (B4) rankraštis, kuris gana daug papildomas, pavyzdžiui, kitų Magdeburgo šaltinių, Imperatorių kronikos ar Štadės analų informacija³¹. Maža to, iš jo perrašant *Magdeburgo arkivyskupų darbus* į kitą rankraštį (B4a), Berlyno (B4) rankraštyje palikti papildymai parašėse raštininko jau yra įrašomi į patį *Darbų* tekstą³².

Taigi, atsižvelgiant į *Magdeburgo arkivyskupų darbų* „rašymo“ ilgą laiko distanciją, darant jų šaltiniotylinę analizę, svarbiausias istoriko uždavinys – pamėginti „atluoksnuoti“ šaltinio informaciją, t. y. atsekti, kuri informacija yra pirminės redakcijos dalis, o kas yra vėliau papildyta ar įterpta. Į tai dažniausiai neatkreipiamas dėmesys analizuojant Magdeburgo *Darbuose* esančius pasakojimus apie šv. Brunoną Kverfurtietį ir paskutinę jo misiją. Į šias brunonines žinutes žiūrima kaip į vieną visumą ir net visi fragmentai laikomi *Darbų knygos (Liber gestorum)* atspindžiu. Dėl tokio „visuminio“ priėjimo prie šių žinučių lenkų istorikas J. Bieniakas įtvirtino teiginį, kad šv. Brunono *Darbų knyga* yra saksų versijos archetipas³³, t. y.

²⁹ W. Schum, 1880, p. 463–464. Taip pat žr. Kynžvarto rankraščio fol. II^v.

³⁰ G. Schum, 1883, p. 369.

³¹ Rankraštis neišlikęs. Apie jį žr. G. Schum, 1883, p. 373.

³² *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, 1883, p. 397, 400, 416 etc.

³³ J. Bieniak, 1969, p. 189.

šiuo neišlikusiu hagiografiniu darbu XI a. pradžioje esą naudojosi tiek Titmaras, tiek Kvedlinburgo analai. Lenkų istorikas išskėlė Magdeburgo arkivyskupijos prepozito (o paskutinį savo gyvenimo mėnesį – arkivyskupo³⁴) Valtardo (mirė 1012)³⁵, kaip pagrindinio vokiečių informatoriaus, hipotezę. Anot J. Bieniako, jis galėjo gauti žinių apie šv. Brunono Kverfurtiečio kankinišką mirtį iš lenkų 1010 m., lankydamasis pas Boleslovą ir derėdamasis dėl taikos³⁶. O ši jo gauta informacija turėjusi praversiti *Liber gestorum* autoriui, ir jau 1014 m. šiuo darbu naudojėsis Titmaras. Taip pat lenkų istorikas darė prielaidą, kad *Liber gestorum* autoriaus užrašai galėjo tapti ir Kvedlinburgo analų šaltiniu³⁷. J. Bieniako prielaidos istoriografijoje sukėlė visišką šaltiniotyrynį anachronizmą, įtvirtinusį teiginį, jog „tarp Titmaro, Kvedlinburgo analų, taip pat *Gesta (Magdeburgo arkivyskupų darbai – I. L.)* yra panašumo, tai rodytų buvus tą patį informacijos šaltinį“³⁸, kuris sėkmingai buvo perimtas ir lietuvių istori-

ografijoje³⁹. Čia ne tik nekliamas Titmaro ir Kvedlinburgo analų recepcijos (tiesioginės ar netiesioginės) XII a. šaltiniuose klausimas, bet ir nesusimąstoma, ar visi *Magdeburgo arkivyskupų darbų* su Brunonu susiję siužetai (su *in confinio Rusie et Litue regionum* bei su *sicut indicat liber gestorum eius*) yra šv. Brunono *Darbų knygos* atspindys.

2. Žinutės apie Brunoną *Magdeburgo arkivyskupų darbų* redakcijose, arba kur ieškoti šv. Brunono *Darbų knygos* informacijos?

Pažvelkime į *Magdeburgo arkivyskupų darbų* detales. Kur, kaip ir kokia pateikiama informacija apie šv. Brunoną Kverfurtietį ir jo misijinę veiklą skirtingose šaltinio redakcijose? A redakcijos Kynžvarto rankraštyje (A1), kaip ir 1688 m. publikacijoje (pagal A2), informacija apie šį šventąjį pateikiama trijose vietose, prie pasakojimų apie tris pirmuosius Magdeburgo arkivyskopus – Adalbertą (968–981), Giselarijų (981–1004) ir Taginoną (1004–1012) (MGH publikacijoje atitinkamai c. 10, 14 ir 15)⁴⁰. B redakcijoje pastarasis pasakojimas, kuriame ir yra pažymėta *sicut indicat liber gestorum eius* (t. y. *kaip nurodoma jo darbų knygoje*), yra nukeltas į viršų ir atsiradęs prie teksto apie šv. Brunoną Bonifacą pirmojo arkivyskupo Adalberto lai-

³⁴ Magdeburgo arkivyskupu išbuvo nuo birželio 21 d. iki rugpjūčio 12 d. – žr. T. Zotz, 1982, p. 168.

³⁵ Titmaro kronikoje įvardijamas Walterdus, Waltherdus, Waltherdus, Walthardus, Walthardus: *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 1996 (toliau – *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 1996), p. 580 (rodyklė). *Walt(h)ardus* vadinamas *Magdeburgo arkivyskupų darbuose*: *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, 1883, p. 668 (rodyklė). Taip pat žr. išn. 47.

³⁶ Šią informaciją Titmaras perduoda VI.56 (38): *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung*. Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon, hrsg. Robert Holtzmann, unveränd. Nachdr. der Ausg., Berlin, 1935 (Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum, Nova series, 9), München, p. 344. Taip pat žr. *Regesta imperii*, 1971, p. 966–967. Plg., E. Gudavičius, 2011, p. 14–15.

³⁷ J. Bieniak, 1969, p. 190.

³⁸ G. Białuński, 1998, p. 16; G. Białuński, 1999, p. 131; taip pat žr. G. Białuński, 2010, p. 42–46.

³⁹ R. Šiūlys, 2000, p. 10; J. Boruta SJ, H. Šneideraitis, 2013, p. 43–44. Taip pat žr. T. Baranauską, priskiriantį *Liber gestorum* autorystę Titmarui Merseburgiečiui – T. Baranauskas, 2000, p. 23–24.

⁴⁰ Hs. Kynžvart 91, fol. 7^v, 12^v, 17^v; Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis, [1688], p. 275, 279, 284; *Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium*, 1883, p. 383, 389, 394–395.

kais⁴¹, kur fiksuojama jo, kaip šv. Vaitiekaus (Adalberto) bičiulio (*consodalis*) ir jo gyvenimo biografo, kankinystė *in confinio Rusie et Litue regionum* (*Rusios ir Lietuvos kraštų pasienyje*)⁴² (žr. I lentelės 1 ir 3 poz.). Prie Giselarijaus laikų A redakcijoje esanti trumpa, apimanti tik misionieriaus iš Kverfurto amžininkus (tėvas Brunonas, motina Ida ir brolis Gebhardas), genealogija B redakcijos rankraščiuose jau yra nedetalizuojama, o pakeista teiginiu *martyr Bruno de quo supra diximus* (*kankinys Brunonas, apie kurį anksčiau kalbėjome*)⁴³ (žr. I lentelės 2 poz.).

Taigi A redakcijos rankraščiuose trijose vietose esantys pasakojimai apie šv. Brunoną Kverfurtietį B redakcijoje pateikiami vienoje vietoje – prie pirmojo Magdeburgo arkivyskupo Adalberto laikų. Ir čia reikia kelti klausimą – kuri redakcija labiau atitinka pirminį pasakojimą apie Brunoną *Magdeburgo arkivyskupų darbuose* išsiųstą? Mūsų manymu, tai būtina aiškintis, norint toliau gvildinti šio misionieriaus *Liber gestorum* turinio bei santykio su vėlesniais *Gyvenimo ir kankinystės* pasakojimais klausimus.

Reikia pažymėti, kad B redakcijos pasakojime buvo sujungti skirtingi A redakcijos pasakojimai, turintys savus siužetus.

⁴¹ Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 383. Dresdono rankraščio (B1^a) fragmentą žr. Collationes Chronici Magdeburgensis, 1730, coll. 362. 1688 m. leidime H. Meibomijus prie A redakcijos teksto yra pridėjęs iš B redakcijos rankraščio: „<...> in confinio Rusiæ & Lituæ regionum martyrisatus est, sicut indicat liber gestorum ejus“, žr. Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis, [1688], p. 275. Taip pat žr. Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 383, išn. d).

⁴² Hs. Kynžvart 91, fol. 7^v; taip pat žr. išn. 1103.

⁴³ Hs. Kynžvart 91, fol. 12^v; Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis, [1688], p. 279; Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 389 su išn.**).

Abiejuose šventasis įvardijamas šv. Brunonu Bonifacu, abu užsibaigia kankinystės įvardijimu, viename jų *locus martyrii* (kankinystės vieta) (žr. I lentelės **pusjuodį** šriftą) yra detalesnė – „titmariškai kvedlinburginis“ Rusios ir Lietuvos kraštų pasienis⁴⁴, kitame abstrakčiai nurodomi pagonys (ar *gentys*)⁴⁵.

Abu šie tekstai A redakcijoje buvo įdėti santykinai chronologiškai teisingose vietose. Pasakojimas su *in confinio Rusie et Litue regionum laureatus est* įdėtas pradžioje, aprašant pirmojo Magdeburgo arkivyskupo Adalberto laikus. Šioje vietoje akcentuojami Magdeburgo Bažnyčiai nusipelnę žmonės: „Taigi sužaliavo Magdeburgo Bažnyčia kaip linksmybių sodas, dorybių lapus ir gerų darbų vaisius nešdamas. Kai per jį dvelkė pietų vėjas švelniu dvelkimu, pradėjo toli ir plačiai jo aromatai skleistis, nes iš jų daugelis įvairiose vietose vyskupo pareigas atliko arba į kitas pareigas dėl savo elgesio ir uolumo buvo iškelti, kaip antai iš jų skaičiaus Giselarijus ir Valtardas į tos pačios vyskupijos sostą vėliau nusipelnė būti iškelti.“⁴⁶

⁴⁴ Čia recipuota XI a. šaltinių – Kvedlinburgo anslų ir Titmaro Merseburgiečio kronikos – informacija, žr. *1009 metai*, 2006, p. 72, 84. XVI a. pirmos pusės Dresdono (B1^a) rankraštyje Rusios–Lietuvos pasienis užrašomas kaip „Brussie & Lituanie regionum laureatus est“, o Magdeburgas virsta Maincu (*prius quidem Sancti Mauricii Magontie*) – Collationes Chronici Magdeburgensis <...> editi cum Codice Msc. in Archivo Electorali Saxonico Dresdæ exstante <...>“, in: *Scriptores Rerum Germanicarum, præcipue Saxonicarum* <...> Jo. Burchardus Menckenius <...>, t. III, Lipsiæ, 1730, coll. 362. Plg.: Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 383.

⁴⁵ *1009 metai*, 2006, p. 109, 111 „ab ipsis gentibus“ yra verčiama kaip „tų pačių pagonių“. E. Gudavičius pateikia ir genčių variantą, žr. E. Gudavičius, 2009 [1], HDP, § 5k. Pietinės versijos šiaurinės ištakos; E. Gudavičius, 2009 [2], p. 25.

⁴⁶ Hs. Kynžvart 91, fol. 7^v–7^v: „Germinauit igitur Magdeburgensis Ecclesia velut hortus deliciarum folia virtutum et poma ferens bonorum || operum. Quem dum

I lentelė. *Tekstų apie Brunoną išsidėstymas Magdeburgo arkivyskupų darbų redakcijoje*

Poz.	Vieta	A redakcija	B redakcija
1	Adalberto laikai, c. 10	Inter quos et regie stirpis Wogieteth <...> Cuius consodalis sanctus Bruno qui et Bonifacius <...> in confinio Rusie et Litue regionum laureatus est.	Eo tempore regie stirpis Wogitech <...>. Cuius consodalis sanctus Bruno qui et Bonifacius <...> in confinio Rusie et Litue regionum laureatus est. Hic sanctus Bruno, qui et cognomento Bonifacius dictus est, de castro Querenvorde oriundus, sicut pater eius Bruno dicebatur, mater Yda, frater Gevehardus <...> ab ipsis gentibus est martirizatus, sicut indicat liber gestorum eius.
2	Giselarijaus laikai, c. 14	Nam ut refert sanctus episcopus et martyr Bruno qui de Querenvorde extitit oriundus pater eius Bruno dicebatur Mater Yda frater Geuehardus. Post <...>.	Nam, ut refert sanctus episcopus martyr Bruno de quo supra diximus, post <...>.
3	Taginono laikai, c. 15	Secundum quoque Brunonem cognomento Bonifacium <...> ab ipsis gentibus cum suis est martirisatus sicut indicat liber gestorum eius veraci relatione conscriptus. Iste beatus sicuti premisimus de Castro Querfort fuit oriundus pater eius Bruno dicebatur mater Yda frater Geuehardus.	

Po šių dviejų būsimų Magdeburgo arkivyskupų įvardijimo ir eina šventųjų kankinių Vaitiekaus (Adalberto) ir Brunono Bonifaco siužetas, kuriame pažymėta, kad pirmasis jų buvo „paties arkivyskupo lygiaverčiu Adalberto vardu pavadintas“, o jo kankinystę ir veiklą aprašė antrasis, kuris „pats kaip arkivyskupas pagonims per tolygų kovos triumfą Rusijos ir Lietu-

vos kraštų pasienyje buvo apvainikuotas [kankinyste]“⁴⁷.

Šv. Brunono gyvenimą trumpai detalizuojantis pasakojimas su *sicut indicat liber gestorum eius* – prie Taginono dalies, surašytas iš karto po informacijos apie šio Magdeburgo arkivyskupo iššventintus vyskopus: „Jis per savo šlovingos tarnystės laiką buvo iššventinęs vyskopus: Hafelbergo bažnyčiai Eriką IV⁴⁸, Merseburgo

perflaret auster leni spiramine ceperunt | longe lateque eius aromata profluere quia ex hys multi diuer[s]is in locis episcopali officio functi vel alijs dignitatibus merito sue | conuersationis et industrie sunt promoti sicut ex ipsorum | numero Giselarius et Waltardus eiusdem sedis pontificio post[ea] meruerunt sublimari“; Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, p. 382–383. *1009 metai*, 2006, p. 109 nėra pateikta ši pasakojimo pradžia.

⁴⁷ *1009 metai*, 2006, p. 108–109; Hs. Kynžvart 91, fol. 7^v.

⁴⁸ Erikas – trečiasis (po Dudo (948–981) ir Hildericho (992–1008)) Hafelbergo vyskupas (1008–1028/29), žr.: *Germania Sacra*, 1933, p. 29–31; E. F. Mooyer, 1854, p. 47.

[bažnyčiai] Vipertą III⁴⁹, o šiam mirus, Titmarą IV⁵⁰, garbingą, labai mokyta ir labai kilmingą.⁵¹ Atkreiptinas dėmesys, kad šv. Brunono gyvenimo aprašymas iškart po to prasideda žodžiais „Secundum quoque Brunonem cognomento Bonifacium“ (žr. I lentelės 3 poz., t. p. II lentelės 1 poz. [1] ir [2]). Žodis *secundum* XIX a. W. Schumo parengtoje publikacijoje šaltinio tekste yra taisomas į *sanctum*, išnašoje

pažymint *secundum* kaip A redakcijos variantą⁵². Tačiau, atsižvelgiant į pasakojimo įkomponavimo logiką („išskaičiuojami“ valdę vyskupai), šio žodžio pavartojimas rankraščiuose gali būti ir ne klaida. Tekstologiniu ir prasminiu požiūriu *sanctus* teisingas tuomet, kai B redakcijoje Taginono laikų pasakojimas perkeliamas prie Magdeburgo arkivyskupo Adalberto laikų (II lentelės 2 poz. [2]).

II lentelė. *Pasakojimai su „sicut indicat liber gestorum eius“*

1. A redakcija ⁵³ (= MGH, c. 15)	2. B redakcija ⁵⁴ (= MGH, c. 10)
[fol. 15 ^v] Dagino tertius Archiepiscopus sedit <...> [fol. 17 ^v] [1] Hic in tempore desiderabili sui sacerdotij consecrauerat <i>episcopos</i> Habelbergensi ecclesie Ericum quartum, Mer szeburgensi Wipertum tertium, eoque defuncto Thietmarum venerabilem doctissimum atque nobilissimum quartum. [2] Secundum quoque Brunonem cognomento Bonifacium [3] prius quidem sancti Mauritij Magde burgk canonicum. Postea vero in palatio regio assumptum sed fugientem cum delicijs suis seculum vt sibi lucri faceret christum sicque apud Italie heremum cum beatis consocijs ⁵⁵ Benedicto atque Ioanne in monachi ca religione perfectissime conuersatum. [4] Deinde a Romano pontifice ad regem Henricum et eundem Archiepiscopum directum consecrauerat Archipresulem gentium eique quod apostolico detulit circumposuerat pallium [5] qui post hec signis clarus pro deo ab ipsis gentibus cum suis ⁵⁶ est martirisatus <u>sicut indicat liber gestorum eius veraci relatione conscriptus</u> . [6] Iste beatus sicuti premisimus de Castro Querfort fuit oriundus pater eius Bruno dicebatur mater Yda frater Geue hardus.	Adelbertus itaque primus Magdeburgensis Ecclesie Archiepiscopus <...> ipse nihilominus archiepiscopus gentium pari agonis triumpho subsequeretur in confinio Rusie et Litue regionum laureatus est. [2] Hic sanctus Bruno, qui et cognomento Bonifacius dictus est, [6] de castro Querenvorde oriundus, sicut pater eius Bruno dicebatur, mater Yda, frater Gevehardus, [3] prius quidem Sancti Mauricii Magdeburgensis canonicus, postea vero in pallacio regio assumptus, sed fugiens seculum cum deliciis suis, ut sibi lucrificaret Christum, apud Ytalie heremum cum beatis consociis Benedicto atque Iohanne in monastica religione perfectissime conversatus, [4] deinde a Romano pontifice ad regem Hinricum et archiepiscopum Daghenonem directus, ab ipso archiepiscopo in archiepiscopum gentium est consecratus; [5] quibus dum fidem Christi predicaret, ab ipsis gentibus est martirizatus, <u>sicut indicat liber gestorum eius</u> .

⁵² G. Schum, 1883, p. 394, išn. v; 1688 m. publikacijoje (pagal A2) yra *secundum*, žr.: Anonymi Chronicon Archiepiscopatus Magdeburgensis, [1688], p. 284.

⁵³ Tekstas pateikiamas iš Kynžvarto rankraščio (A1) fol. 17^v. Jame nėra skyrybos ženklų. Cituojant šaltinį taškas dedamas ten, kur autorius, fiksuodama atskirą mintį, pradeda majuskulais. Skirtumai nuo kitų rankraščių nurodomi išnašose. Taip pat žr. Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 394–395.

⁵⁴ Tekstas iš: Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 383.

⁵⁵ sic A1^a A1^d; A2: sociis.

⁵⁶ abs. A2.

⁴⁹ Vipertas (Vigbertas) – trečiasis (po Boso (968–970) ir Giseler (971–1004)) Merzeburgo vyskupas (1004–1009), žr. ten pat, p. 66.

⁵⁰ Titmaras – Merzeburgo vyskupas (1009–1018), kronikos autorius, žr. *1009 metai*, 2006, p. 79–85.

⁵¹ Vertimas yra pakoreguotas, plg.: *1009 metai*, 2006, p. 111. Hs. Kynžvart 91, fol. 17^v.

Sukeliant A redakcijoje išbarstytus siužetus į vieną pasakojimą, dingsta šv. Brunono genealogijos pasikartojimai. Šiek tiek patrupintas tekstas su *liber gestorum* – dingsta sakinyš, kuris A redakcijoje yra apie palijaus, gauto iš Apaštališkojo sosto, uždėjimą (žr. II lentelės 1 ir 2 skilčių poz. [4]). Stiliškai pertvarkoma pasakojimo pabaiga, o prie *liber gestorum eius* nebelieka *veraci relatione conscriptus (surašytoje pagal patikimą pasakojimą)* (žr. II lentelės 1 ir 2 skilčių poz. [5]). Taip viename pasakojime B redakcijoje atsiranda dvi *locus martyrii* versijos: detalizuotas pasienis ir abstrahuoti pagonys (žr. I lentelės 1 poz. **pusjuodį** šriftą).

Tekstų trumpinimo atvejų *Magdeburgo arkivyskų darbų* B redakcijoje galima atrasti ne vieną. Puikus pavyzdys yra šv. Vaitiekaus (Adalberto) mokytojo Otriko (*Othricus*) istorija (c. 13). Ilgas ir detalus A redakcijos pasakojimas apie jo mokytojavimą, tarnystę imperatoriui Otonui II, naujo Magdeburgo arkivyskupo rinkimą, surašytas remiantis Titmaro Merseburgiečio kronika⁵⁷, taip pat naudojantis šv. Brunono parašytu šv. Adalberto gyvenimu⁵⁸, yra sutrumpinamas iki minimumo⁵⁹.

Taigi, galime reziumuoti, kad A redakcijoje buvę trys su Brunonu susiję siužetai B redakcijoje, panaikinant pasikartojimus,

⁵⁷ Žr. *Die Chronik des Bischofs Thietmar*, 1996, p. 110–116 (III. 12, 13, 15).

⁵⁸ Hs. Kynžvart 91, fol. 10^v: „qui et ibi|dem sepultus, clarum sapientie seu memoriale reliquit in pluri|bus, sicut de eo legitur in passione beati Adelberti episcopi et martyris, | qui et ipse fuit ex discipulis eius“ (Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, p. 386–387). Plg.: *Brunonis Querfurtensis, Vita altera*, ed. J. Karwasińska (Monumenta Poloniae Historica, Series nova, IV/2), Warszawa, 1969, p. 6, 47 (cap. 5).

⁵⁹ Žr. Hs. Kynžvart 91, fol. 9^v–11^r. Taip pat žr. Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 386–387.

yra sutraukiami į vieną. *Liber gestorum* informacijos būtent ir reikia ieškoti pasakojime, pateiktame prie Taginono laikų (c. 15) (I lentelės 3 poz. ir II lentelė). Jame nurodoma šv. Brunoną buvus Magdeburgo Šv. Mauricijaus bažnyčios kanauninką, paminimas jo buvimas karaliaus rūmuose, akcentuojamas šv. Brunono gyvenimas kartu su bičuliais Benediktu ir Jonu Italijos ereme (su tais pačiais, kuriems žuvus pats parašė *Penkių brolių kankinių gyvenimą*⁶⁰), tapimas pagonių (*archipresulem gentium, in archiepiscopum gentium*) arkivyskupu ir galiausiai fiksuojamas šv. Brunono su saviškiais (*cum suis*) nukankinimas, žudikais įvardijant pagonis (*ab ipsis gentibus*). Kiek galima Brunono genealogiją susieti su *liber gestorum*, tai jau alternatyvų klausimas. Mūsų nuomone, frazė „kaip pirmiau sakėme“ (*sicuti premisimus*), t. y. nukreipimas į prie Giselerijaus laikų esantį įrašą (c. 14, žr. I lentelės 2 poz.), bei atsidūrimas po *liber gestorum* įvardijimo labiau nurodytų savarankišką pobūdį turintį šaltinį, o ne sietų genealogiją su šv. Brunono *Darbų knyga*.

3. Interpoliaciniai pasakojimai apie šv. Brunoną *Magdeburgo arkivyskų darbuose*, arba ar galėjo *Liber gestorum* misionierių siųsti į Vengriją

Detalizavę A ir B redakcijų žinučių apie Brunoną *Magdeburgo arkivyskų dar-*

⁶⁰ *Passio sanctorum Benedicti et Johannis ac sociorum eorundem* Brunonas sukūrė 1006–1008 m. Šiandien ji išlikusi vieninteliame XIII a. pradžios rankraštyje: Berlin, Staatsbibliothek, Ms. theol. lat. oct. 162, fol. 21^r–49^v, – žr. *Brunonis Querfurtensis, Vita quinque fratrum eremitarum: (seu) Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum. Epistola Brunonis ad Henricum regem*, ed. J. Karwasińska, Warszawa, 1973, p. 13–14.

buose bendruosius struktūrinius pokyčius ir skirtumus bei pasakojimo su *liber gestorum* turinį, pereikime prie atskirų rankraščių, kuriuose randame tik jiems būdingas naracijas apie šv. Brunoną ir paskutinę jo misiją. Tai visų pirma Hanoverio (B3) ir iš jo atsiradęs Zerbsto (B3^a) kodeksai⁶¹. Pirmojo, kuris pasiekė ir mūsų dienas⁶², surašymas datuojamas 1458–1464 m.⁶³, antrojo (neišlikusio) – XVI a. pabaiga ar XVII a. pradžia⁶⁴.

Šiuose rankraščiuose užrašytas pasakojimas apie šv. Brunono paskutinę misiją yra interpoliacija, t. y. jis įrašytas XV a. šeštame–septintame dešimtmetyje surašant Hanoverio rankraštį, o po maždaug pusantro šimto metų iš pastarojo perrašytas į Zerbsto rankraštį.

Pasakojimas B3 ir B3^a rankraščiuose įterptas atskiroje vietoje prie Giselarijaus laikų (c. 14), kartu su interpoliacija iš benediktinų vienuolyno Reinhardsbrunne (Tiuringija) XIV a. kompiliacinės kronikos, kuri ir yra įkomponuota Hanoverio kodekse į *Magdeburgo arkivyskupų darbų*⁶⁵. Oswaldas Holder-Eggeris šios kronikos publikacijoje minėtą pasakojimą apie Brunoną atskiria nuo Reinhardsbrunno kronikos interpoliacijų, priskirdamas jį pačių *Magdeburgo arkivyskupų darbų* intarpams, tiesa, svarstydamas šio rankraš-

čio prototipo XIV a. pabaigoje surašymo Jerichove (Jerichow, netoli Elbės, Saksonija) klausimą⁶⁶. Tačiau netgi jei sutiktume su O. Holder-Eggerio siūlytu Jerichovo prototipo egzistavimu, lieka neatsakytas klausimas, ar ši brunoninė interpoliacija buvo spėjamame Jerichovo rankraštyje.

Magdeburgo arkivyskupų darbų B3 ir B3^a rankraščių interpoliacijos pasakojimas pradedamas nurodant šv. Brunono kilmę iš Kverfurto, užsimenama apie jo mokslus Magdeburge, jis padaromas Tryro arkivyskupu, kalbama apie misionieriaus kelionę į Romą pas popiežių, kuris klaidingai įvardijamas Leonu (valdė 1049–1054) (žr. III lentelės 1 poz.). Šis popiežius jį siunčia į Vengriją. Vykdamas į šią šalį, Brunonas pakeliui užsuka į Bohemijos miestą Prahą (*Prage*), kur pamokslauja dvejus metus. Tenai įvyksta laužo stebuklas, kai misionierius, įžengęs į ugnį ir išstovėjęs ten visą dieną ir naktį, lieka gyvas ir dar atverčia į Kristaus tikėjimą daugelį žmonių. Taip sėkmingai įveikęs pirmąjį misijos etapą, šv. Brunonas vyksta toliau ir pasiekia Vengriją, kur ir nužudomas titmariškąją vasario 14 dieną – jam⁶⁷ nukertama laiminanti jo ranka, o paskui ir galva (III lentelės 2 poz.).

Ši šv. Brunono *curriculum vitae* gretintina ne su *liber gestorum* fiksuojančiu pasakojimu, o su jau paplitusia *Gyvenimo ir kankinystės* istorija, perteikta XV a. Desau ir XVI a. Kverfurto rankraščiuose (III lentelėje nurodomas interpoliacijos siužetų sutapimas su *Vita et passio*). Tačiau XV a. šeštame–septintame dešimtmetyje užra-

⁶¹ G. Schum, 1883, p. 372–373.

⁶² Žr. išn. 25.

⁶³ H. Härtel, F. Ekowski, 1982, p. 184. MGH publikacijoje W. Schumas (juo remdamasis kiek vėliau ir H. Kauffmannas) rankraštį datuoja 1445–1464 m., žr.: G. Schum, 1883, p. 372; H. Kauffmann, 1934, p. 1352, 1353. XVII a. rankraštis buvo Niurnberge, XVIII a. barono Ludwigo Otto von Plotho bibliotekoje Berlyne. Iš jos 1732 m. pakliuvo į Hanoverio Karališkąją biblioteką, kur ir saugomas šiandien.

⁶⁴ G. Schum, 1883, p. 373.

⁶⁵ O. Holder-Egger, 1896 [2], p. 237–267; O. Holder-Egger, 1896 [1], p. 505–508.

⁶⁶ O. Holder-Egger, 1896 [1], p. 516, išn. p.; O. Holder-Egger, 1896 [2], p. 241–242; plg. G. Schum, 1883, p. 373.

⁶⁷ Vasario 14 diena (*XVI Kal. Martii*, šešiolika dienų iki kovo kalendų) šv. Brunono žūtį datuoja Titmaro Merzeburgiečio kronika – žr. *1009 metai*, 2006, p. 84.

III lentelė. *Magdeburgo arkivyskupų darbų B3 (ir B3^a) rankraščio interpoliacija*⁶⁸

Poz.	Tekstas
1	Hoc etiam tempore sanctus Bruno, nobilis de Quernforde oriundus [Vita, cap. 1], in Magdeborg sacris litteris eruditus [Vita, cap. 3] et a rege et populo in archiepiscopum Treverensem ordinatus [Vita, cap. 4], causa devocionis limina sanctorum <...> [Vita, cap. 9].
2	a Leone papa Ungariam predicando fidem mittitur; ubi felici itinere Prage civitatem Bohemie divertens, per byennium Christum euvangelizans [Passio, cap. 1, 2], ibidem in ignem intrans pro vera fide stetit integrum diem et noctem; secundo die primo mane corpore et vestimentis illesus quasi de rore flante progreditur, et populus multus ad Christum convertitur [Passio, cap. 5]. Post hec in Hungaria veniens et multos convertens, missam celebrans, miles barbarorum ei manum, qua sacrificium benedixit, abscedit, que mox pendens in aere ut divinitus ultra signa faciens super sancta, 16. Kal. Marcii capite truncatur et sic martirio coronatur [Passio, cap. 6].

šytoje jos santraukoje yra „ignoruojami“ šv. Brunono mokslai Halberštate ir kverfurtietiškieji jo gyvenimo siužetai, taip pat neužfiksuotas skaitytojams puikiai žinomas misionieriaus žudikas Zebedenas ir Alstros upė, į kurią buvo įmesta šventojo galva⁶⁹.

Taigi *Magdeburgo arkivyskupų darbų* tekstas su *liber gestorum* yra pirminis pasakojimas apie šv. Brunoną ir jis skirtinas nuo vėlesnės (XV a. šešto–septinto dešimtmečio) interpoliacijos. Šį skyrimą aiškiai parodo vienalaikiai su Hanoverio kodeksu (B3) Berlyno (B4⁷⁰ ir B4^{a71}) rankraščiai, kuriuose nėra B redakcijoje prie arkivys-

kupo Adalberto laikų (c. 10) perkelta pasakojimo su *liber gestorum* (žr. II lentelės 2 poz.), o pasakojimo, užsibaigiančio *in confinio Rusie et Litue regionum laureatus est*, pabaiga koreguota į *martirio coronatus est in confinio Rucie et Litue regionum, cuius vita patet in prima parte (huius B4^a) passionalis*, t. y. Brunonas Rusios ir Lietuvos kraštų pasienyje vainikuotas kankinyse, o jo *Gyvenimas* pateiktas pirmoje pasionalo dalyje⁷² (plg. I lentelės B redakcijos 1 poz.).

Lenkų istorikas Grzegorz Białyński, nesigilindamas į struktūrinius *Magdeburgo arkivyskupų darbų* redakcijų pokyčius ir neskirdamas pirminio šaltinio teksto nuo interpoliacijos, t. y. vėlesnio įterpimo perrašant rankraštį, šią frazę sutapatina su *liber gestorum, passionalis* prilygina *pasja'i*, apie kurią, anot jo, užsimenama ir *Kverfurto kolegiate fundacijoje (sicut passionis eius refert historia)*⁷³. Tačiau juk B4 ir B4^a yra *minima vita*, o pastaro-

⁶⁸ Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 392; taip pat žr. *1009 metai*, 2006, p. 108, 110. Iš B3 rankraščio (fol. 289) interpoliacija cituojama: G. Waitz, 1858, p. 385.

⁶⁹ *1009 metai*, 2006, p. 174, 176; Des Edeln Sente Bruns von Querfurte lebin, XV a. pirma pusė, in: Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 43.4^o (olim 13.2^o), fol. 139ra; Ist daz lebin des edeln herren sente bruns von Querforte, XV a. vidurys, in: Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 3.4^o (olim 17.2^o), fol. 222vb, 223rb.

⁷⁰ Rankraštis neišlikęs. Apie jį žr. G. Schum, 1883, p. 373.

⁷¹ Kodeksas datuojamas 1459 m., žr. U. Winter, 2001, p. 87–88.

⁷² Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium, 1883, p. 383, išn. d, e; plg. su p. 391, išn. **).

⁷³ G. Białyński, 2010, p. 42–43. Kverfurto kolegiate fundacijos tekstą žr. *1009 metai*, 2006, p. 156.

jo kodekso apraše randama ne tik *Cronica archiepiscoporum Magdeburgensium* (= *Magdeburgo arkivyskupų darbai*), bet ir didelio Magdeburgo legendarijaus, kuris buvo sudarytas 1459 m. Magdeburge (tuo pat metu, kaip ir B3 rankraštis), žiemos dalis (*Legendarium Magdeburgense, pars hiemalis*, t. y. gruodžio–birželio mėnesiai)⁷⁴. Jame yra ne tik šv. Vaitiekaus (Adalberto) legenda (prie balandžio mėnesio), surašyta pagal Brunono *Vita s. Adalberti*, bet ir pasakojimas, tiesa, prie gegužės mėnesio, apie patį šv. Brunoną, ir tas pasakojimas yra panašus į *Vita et Passio*⁷⁵. *Gyvenimu (lebin)* vadinamas ir Desau rankraščiuose užrašytas hagiografinis darbas apie šv. Brunoną⁷⁶, tačiau jame yra išvelgtinas abiejų dalių – *Gyvenimo (Vita)* ir *Kankinystės (Passio)* – egzistavimas⁷⁷. Maža to, XV a. pirmos pusės Desau rankraščio hagiografas šventojo istoriją pradeda akcentuodamas: „Alze man daz vindin beschrebin in dem buche synes heiligen begebnisses. Daz sich alzo an habit.“⁷⁸ Taigi, matome, kad *Gyvenimo ir kankinystės* pasakojimas su vengriškuoju šv. Brunono siužetu XV a.

⁷⁴ U. Winter, 2000, p. 320–327; U. Winter, 2001, p. 11, 86–99; Šio legendarijaus vasaros dalis yra kodekse Ms. Magdeb. 138, žr. U. Winter, K. Heydeck, 2004, p. 118–140.

⁷⁵ U. Winter, 2001, p. 95, 97.

⁷⁶ Rankraštyje Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Georg. 43.4° pavadinimas „Des Edeln Sente Bruns | von Querfurte lebin“ įrašytas fol. 135^r, viršuje (virš stulpeliais pateikto teksto) ta pačia ranka, kuri pradėjo rašyti šį hagiografinį darbą. Fol. 134^v yra rankraščio savininko įrašas: „Dis ist das lebin sinthe | bruns vonn Querfort | Des heiligenn Bischoffes.“ Georg. 3.4° rankraštyje fol. 213va: „Ist | daz lebin des edeln | herren sente bruns | von Querforte.“

⁷⁷ Tai pastebėta jau: U. Real, Die Wiederddeckung eines vergessenen Heiligen, p. 128. Detali šv. Brunono *Gyvenimo ir kankinystės* pasakojimų analizė: I. Leonavičiūtė, 2014, p. 217–229.

⁷⁸ Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 3.4°, fol. 216^b; Dessau, Anhaltische Landesbücherei, Hs. Georg. 43.4°, fol. 136^b.

jau buvo šventųjų rinkiniuose. Jis ir tapo XV a. šeštame–septintame dešimtmetyje perrašomų rankraščių šaltiniu. Juo papildomi *Magdeburgo arkivyskupų darbų* B3 (iš pastarojo – B3^a) rankraščių brunoniniai siužetai, paliekant ir iš ankstesnių laikų atėjusį pasakojimą su *liber gestorum*; B4 ir B4^a kodeksuose pastarasis pasakojimas iš viso neįrašomas, o pakeičiamas nuoroda į jau funkcionavusią kitokią šv. Brunono gyvenimo ir kankinystės istoriją.

Išvados

1. *Magdeburgo arkivyskupų darbų*, surašytų XII a. ketvirtame–penktame dešimtmetyje ir pratęsimų iki 1513 m., išskirtinos dvi redakcijos (A ir B). A redakcijoje buvę trys su Brunonu susiję siužetai B redakcijoje sutraukiami į vieną pasakojimą.
2. Su neišlikusia šv. Brunono *Darbų knyga (Liber gestorum)* sietinas A redakcijoje prie Magdeburgo arkivyskupo Taginono laikų (1004–1012) (MGH, cap. 15) buvęs pasakojimas apie šv. Brunoną Bonifacą, kuris fiksuoja jį buvus Magdeburgo kanauninką, primtą į karaliaus rūmus, gyvenusį Italijos ereme su šventaisiais Benediktu ir Jonu, iš popiežiaus gavusį palijų, minėto Magdeburgo arkivyskupo Taginono išventintą pagonių (*genčių*) arkivyskupu ir jų nukankintą. Atviras lieka klausimas, ar genealoginės žinios taip pat galėjo būti paimtos iš šv. Brunono *Darbų knygos*.
3. Pasakojimas su *in confinio Rusie et Litue regionum* A redakcijoje prie pirmojo Magdeburgo arkivyskupo Adalberto laikų (968–981) (MGH, c. 10) su šv. Brunono *Darbų knyga (Liber gestorum)* nesietinas. Kartu tai leidžia nu-

vainikuoti istoriografijoje įtvirtintą šio neišlikusio šaltinio kaip saksų versijos archetipo teiginį.

4. Visiškai tvirtai galime teigti, kad vengriškasis siužetas apie šv. Brunoną ir jo misiją per Bohemijos Prahą į Vengriją yra XV a. šešto–septinto dešimtmečio. B3 (iš jo XVI a. pabaigos ar XVII a. pradžios B3^a) rankraščių interpoliacija ir su *liber gestorum* pasakojimi-

mu nesietinas. Tai patvirtina pastarojo „eliminavimas“ B4 ir B4^a *Magdeburgo arkivyskupų darbų* rankraščiuose (vienalaikiuose su B3 kodeksu).

5. B3 ir B3^a rankraščiuose pateikiamas pasakojimas apie šv. Brunoną yra XV a. Desau ir XVI a. Kverfurto rankraščiuose užfiksuotos *Gyvenimo ir kankinystės* istorijos, kuri buvo randama jau XV a. šventųjų rinkiniuose, santrauka.

BIBLIOGRAFIJA

Baranauskas T., 2000 – Tomas Baranauskas, *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius, 2000.

Bautz F. W., 1990 – Friedrich Wilhelm Bautz, „Arnold, Abt der Klöster Berge und Nienburg“, in: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, 1990, Bd. 1, Sp. 231–232.

Białyński G., 1998 – Grzegorz Białyński, „Šv. Brunono mirties vieta“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai*, Vilnius, 1998, p. 5–20.

Białyński G., 1999 – Grzegorz Białyński, *Studia z dziejów plemion pruskich i jaćwieskich*, Olsztyn, 1999.

Białyński G., 2010 – Grzegorz Białyński, *Misja prusko-litewska biskupa Brunona z Kwerfurtu* (Monumenta Literaria Prussiae. Seria C. Monografie, Nr. 1), Olsztyn, 2010.

Bieniak J., 1969 – Janusz Bieniak, „Wyprawa misyjna Brunona z Kwerfurtu a problem Selencji“, in: *Acta Baltico-Slavica*, 1969, t. 6, p. 181–195.

Boruta J. SJ, Šneideraitis H., 2013 – Jonas Boruta SJ, Haroldas Šneideraitis, „Šv. Brunonas Kverfurtietis lietuvių evangelizacijos kontekste“, in: *Opera theologorum Samogitarum*, 2013, t. 1, p. 15–85.

Gatterer J. C., 1820 – Johann Christoph Gatterer, „Nachricht von der neuen Ausgabe der gleichzeitigen Schriftsteller über die deutsche Geschichte“, in: *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1820, Bd. 1, S. 203–225.

Germania Sacra, 1933 – *Germania Sacra*, Abt. I, Bd. 2: Das Bistum Havelberg, hrsg. Gottfried Wentz, Berlin, Leipzig, 1933 (faks. perleidimas; Berlin, 1963).

Giese M., 2004 – Martina Giese, „Einleitung“, in: *Die Annales Quedlinburgenses* (Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanica-

rum in usum scholarum separatim editi, 72), hrsg. Martina Giese, Hannover, 2004, p. 1–380.

Gudavičius E., 2009 [1] – Edvardas Gudavičius, *Šventojo Brunono sugrįžimas* (parengta studija, 2009 m. atiduota spaudai).

Gudavičius E., 2009 [2] – Edvardas Gudavičius, „Šventojo Brunono mikrohagiografijos klausimas“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2009, t. 23, p. 19–34.

Gudavičius E., 2011 – Edvardas Gudavičius, „Titmaro Merzeburgiečio kronikos Brunono Kverfurtiečio žinutė“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2011, t. 28, p. 9–22.

Günther C., 1871 – Carl Günther, *Die Chronik der Magdeburger Erzbischöfe*, 1: Bis 1142, Göttingen, 1871.

Günther C., 1877 – Carl Günther, *Die Chronik der Magdeburger Erzbischöfe*, 2: 1142–1371, Lauburg a. d. Elbe, 1877.

Handschriften, 1838 – „Handschriften des Königlich Sächsischen Geheimen Archivs zu Dresden“, in: *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1838, Bd. 6, S. 222–228.

Handschriften, 1858 – „Handschriften des Königlich Geheimen Staatsarchives zu Berlin“, in: *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1858, Bd. 11, S. 757–777.

Die Handschriften, 1867 – *Die Handschriften der Königlichen öffentliche bibliothek zu Hannover*, hrsg. Eduard Bodemann, Hannover, 1867.

Härtel H., Ekowski F., 1982 – Helmar Härtel, Felix Ekowski, *Handschriften der Niedersächsischen Landesbibliothek Hannover: Teil 2. Ms I 176a – Ms Noviss. 64* (Mittelalterliche Handschriften in Niedersachsen, 6), Wiesbaden, 1982.

Holder-Egger O., 1896 [1] – Oswald Holder-Egger, „Cronica Reinhardsbrunensis“, in: *Monumenta Germanicae Historica, Scriptores*, 1896, t. 30/1, p. 490–514.

Holder-Egger O., 1896 [2] – Oswald Holder-Egger, „Studien zu thüringischen Geschichtsquellen. III“, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1896, Bd. 21, S. 237–267.

van Hout F., [1867] – Ferdinandus van Hout, *De chronico [sic] Magdeburgensi. Dissertatio historica <...>*, Bonnae, [1867].

Katalog der Handschriften, 1981 – *Katalog der Handschriften der Sächsischen Landesbibliothek*, Bd. 2: Enthaltend die Abtheilungen Mscr. Dresd. J–M., bearb. von Franz Schnorr von Carolsfeld, Dresden, 1981 [1883 m. reprints].

Katalog der Handschriften, ca. 1840–1900 – *Katalog der Handschriften der Reh digerana. Abt. 1 [R 1 – R 502]* [rankraštis], ca. 1840–1900, S. 85, suskaitmenintas, [prieiga internetu], in: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=34514&from=publication>.

Katalog rękopisów, ca. 1900–1940 – *Katalog rękopisów dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu*, ca. 1900–1940, t. 2 (R 301–400) [rankraštis], suskaitmenintas, [prieiga internetu], in: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=29806&from=publication>.

Kauffmann H., 1934 – H. Kauffmann, „Vita et passio sancti Brunonis episcopi et martyris Querfordensis“, in: *Monumenta Germanicae Historica, Scriptores*, t. 30/2, 1934, p. 1350–1359.

Leibniz G. W., 2005 – G. W. Leibniz, *Sämtliche Schriften und Briefe*, hrsg. von der Deutschen Akademie der Wissenschaften. Reihe 1: Allgemeiner, politischer und historischer Schriftwechsel. Bd. 18, Berlin, 2005.

Leonavičiūtė I., 2014 – Inga Leonavičiūtė, *Šv. Brunonas Kverfurtietis ir 1009 m. mistija: šaltinotyris aspektas: daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, istorija* (05 H), Vilnius, 2014.

Leuschner J., 1953 – Joachim Leuschner, „Arnold, Abt der Klöster Berge und Nienburg“, in: *Neue Deutsche Biographie*, 1953, Bd. 1, S. 379–380.

Mooyer E. F., 1854 – Ernst F. Mooyer, *Onomasticon chronographikon hierarchiae germanicae: Verzeichniß der deutschen Bischöfe seit dem Jahre 800 nach Chr. Geb. nebst einem Anhang, die Wür-*

denträger einiger Abteien und Ritterträger enthaltend, Minden, 1854.

Nass K., 1996 – Klaus Nass, *Die Reichschronik des Annalista Saxo und die sächsische Geschichtsschreibung im 12. Jahrhundert* (MGH Schriften, Bd. 41), Hannover, 1996.

Pensel F., 1977 – Franzjosef Pensel, *Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in der Stadtbibliothek Dessau*, Berlin, 1977.

Real U., 2009 – Ulrich Real, „Die Wiederddeckung eines vergessenen Heiligen? Zeugnisse spätmittelalterlicher Verehrung des heiligen Brun von Querfurt“, in: *Der Heilige Brun von Querfurt. Eine Reise ins Mittelalter*, Querfurt, Museum Burg Querfurt, 2009, S. 224, 118–133.

Regesta imperii, 1971 – *Regesta imperii*, Bd. II: Sächsisches Haus: 919–1024, Abt. 4: Die Regesten des Kaiserreiches unter Heinrich II.: 1002–1024, neubearb. von Th. Graff, Wien, 1971.

Schlochtermeyer D., 1998 – Dirk Schlochtermeyer, *Bistumschroniken des Hochmittelalters. Die politische Instrumentalisierung von Geschichtsschreibung*, Paderborn [etc.], 1998.

Schmeidler B., 1939 – Bernhard Schmeidler, „Abt Arnold von Kloster Berge und Reichskloster Nienburg (1119–1166) und die Nienburg-Magdeburgische Geschichtsschreibung des 12. Jahrhunderts“, in: *Sachsen und Anhalt. Jahrbuch der Historischen Kommission für Sachsen-Anhalt*, 1939, Bd. 15, S. 88–167.

Schmeidler B., 1938 – Bernhard Schmeidler, „Die wahre Zusammensetzung und Entstehungszeit der Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium bis 1142“, in: *Sachsen und Anhalt. Jahrbuch der Historischen Kommission für Sachsen-Anhalt*, 1938, Bd. 14, S. 40–81.

Schum G., 1883 – Guilelmus [Wilhelm] Schum, „Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium“, in: *Monumenta Germanicae Historica, Scriptores*, 1883, t. 14, p. 361–374.

Schum W., 1880 – Wilhelm Schum, „Mittheilungen über die Fürstlich Metternichsche Bibliothek auf Schloss Königswart in Böhmen“, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1880, Bd. 5, S. 459–465.

von Sinclair K., Grundmann H., 1962 – Keith von Sinclair, Herbert Grundmann, „Ein Fragment der Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium“, in: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 1962, Bd. 18, S. 246–248.

Šiūlys R., 2000 – Rimgaudas Šiūlys, „Šv. Brunono Kverfurtiečio misija“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2000, t. 17, p. 7–52.

Voigt H. G., 1927 – Heinrich Gisbert Voigt, „Eine neuerdings wiederentdeckte mittelalterliche Lebensbeschreibung des Preussenmissionars Brun von Querfurt“, in: *Sachsen und Anhalt*, 1927, Bd. 3, S. 87–134.

Waitz G., 1858 – Georg Waitz, „Beschreibung einiger Handschriften, welche in den Jahren 1839–42 näher untersucht worden sind“, in: *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, 1858, Bd. 11, S. 381–386.

Winter U., 2000 – Ursula Winter, „Das Legendarium Magdeburgense in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz (Mss. Magdeb. 26 und 138)“, in: *Scrinium Berolinense. Tilo Brandis zum 65. Geburtstag*, hrsg. P. J. Becker, E. Bliembach etc., Bd. 1 (Beiträge aus der Staatsbibliothek zu Berlin. Preußischer Kulturbesitz 10), Wiesbaden, 2000, S. 320–327.

Winter U., 2001 – Ursula Winter, *Die Manuscripta Magdeburgica der Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz Berlin: Teil 1. Ms. Magdeb. 1–75* (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. Kataloge der Handschriftenabteilung: Reihe 1. Handschriften; Bd. 4), Wiesbaden, 2001.

Winter U., Heydeck K., 2004 – Ursula Winter, Kurt Heydeck, *Die Manuscripta Magdeburgica der Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, Teil 2: Ms. Magdeb. 76–168* (Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz. Kataloge der Handschriftenabteilung, Erste Reihe 4, 2), Wiesbaden, 2004.

Zotz T., 1982 – Thomas Zotz, „*Pallium et alia quaedam archiepiscopatus insignia*. Zum Beziehungsgefüge und zu Rangfragen der Reichskirchen im Spiegel der päpstlichen Privilegierung des 10. und 11. Jahrhunderts“, in: *Festschrift für Berent Schwineköper. Zu seinem siebzigsten Geburtstag*, hrsg. H. Maurer, H. Patze, Sigmaringen, 1982, S. 155–178.

THE DEEDS OF ARCHBISHOPS OF MAGDEBURG: THE QUESTION CONCERNING THE WORKS BOOK (*LIBER GESTORUM*) OF SAINT BRUNO OF QUERFURT

Inga Leonavičiūtė

Summary

The article concerns the Brunonian scenes from *the Deeds of Magdeburg Archbishops*, written in the 30s-40s of the 12th century and continued till 1513, and their relationship with St. Bruno's *Work Book (Liber gestorum)* mentioned in them, which, however, did not survive. Until the beginning of the 16th century, *the Deeds of Magdeburg Archbishops* were not only continued but also edited and supplemented in certain places while transcribing the manuscripts. In the 19th century, while publishing *the Deeds of Magdeburg Archbishops*, Wilhelm Schum used 15 manuscripts which were divided into two – A and B – wordings. After analyzing *the Deeds of Magdeburg Archbishops* it was determined that three Brunonian scenes happening in wording A were set as a single story in wording B.

Having carried out the analysis of St Bruno's *Liber gestorum*, it can be stated that there was a narrative in the A wording next to the Tagino period about St. Bruno Boniface who was a Canon of

Magdeburg, was accepted to the King's court, lived in an erem in Italy with the Saints Benedict and John, who received the pallium from the Pope, was ordained Archbishop of the pagans (*tribes*) by Tagino, the Archbishop of Magdeburg, and was tortured by them. The question concerning the dependence of the genealogical knowledge to St. Bruno's *Works Book* remains open.

The narrative about the St Bruno's mission through Prague of Bohemia to Hungary, presented in the *Deeds of Archbishops of Magdeburg*, is the interpolation of B3 (out of it B3a) manuscripts of the 50s-60s of the 15th century and is not related to the narrative of *liber gestorum*. The story of St. Bruno, told in these manuscripts, is the summary based on *Life and Martyrdom* story found in manuscripts from Dessau (15th century) and Querfurt (16th century), which was already found in Collections of Saints of the 15th century.

*Iteikta 2015 02 28
Parengta skelbti 2015 03 30*